

DESCOLONITZAR L'IMAGINARI DEL CREIXEMENT

Serge Latouche

Professor emèrit de Ciències Econòmiques de la Universitat París-Sud XI

Ponència transcrita, pronunciada en francès

Bona tarda. El Toni m'ha presentat com el profeta del decreixement, però jo no volia parlar aquesta tarda tant del decreixement i he triat un tema lateral, col·lateral en certa manera: descolonitzar l'imaginari del creixement. Tots hem après que hi ha estels morts, estels que ja no existeixen, però tot i així rebem la llum d'aquests estels que han desaparegut fa milions d'anys però que estan al cosmos i continuem rebent la seva llum tot i que ja no existeixen. Doncs molt bé, aquesta és exactament la situació del creixement i del desenvolupament.

Les condicions ecològiques i històriques que han fet possible el que anomenem creixement i desenvolupament, aquestes condicions han desaparegut. Han desaparegut ja fa 30 o 40 anys, en els anys 70, però continuem vivint amb aquest mite, vivim com si encara existissin, com aquesta llum dels estels que rebem, continuem vivint en aquest imaginari del creixement i del desenvolupament. I, en particular, els nostres representants polítics continuen vivint amb aquest tipus d'imaginari, i ens diuen que cal l'estímul, que cal el creixement. Bé, el creixement ja no existeix. Per comprendre en què consisteix aquesta història de l'imaginari jo agafo sovint el proverbi o les paraules de Marc Twain, que deia "quan tenim un martell al cap tenim la tendència a tractar tots els problemes sota la forma d'un clau". Nosaltres, els homes moderns, efectivament tenim al cap un martell que és l'economia, la ideologia del creixement, tenim tendència a veure tots els problemes a través del prisma de l'economia, a través del prisma del creixement.

Per tal de poder escapar, cal descolonitzar el nostre imaginari, descolonitzar el nostre imaginari del creixement i del desenvolupament, si volem construir un futur possible, un futur sostenible, perquè, senzillament, el creixement i el desenvolupament ja no existeixen i continuar amb aquest imaginari ens porta a la catàstrofe, a la destrucció. Perquè si el creixement, les condicions ecològiques i històriques que han fet possible el creixement i el desenvolupament ja no existeixen, per contra la societat del creixement, és a dir el capitalisme, no està pas mort, continua estant molt viu i això és terrible perquè, per parafrasejar la gran filòsofa Hannah Arendt, ella deia "una societat treballadora sense treball, no hi ha res pitjor". Una societat treballadora és un capitalisme del creixement, és una societat del creixement, i una societat del creixement sense creixement és la situació en la qual ens trobem en aquests moments. La vivim d'una manera clara i palesa des del 16 de setembre de 2008, amb la caiguda del banc Lehman Brothers, que després ha tingut abast mundial i ens ha fet entrar de forma manifesta a la crisi, però en realitat som en crisi des dels anys 70-75, el que anomenem la crisi del fordisme. Després de la fi de l'era del creixement hi ha hagut una època de creixement real, ha existit, entre el 45 i el 75, que és el que els francesos anomenen els temps gloriosos, i després s'ha acabat, l'estel ha mort, ha mort el 1975, però hem continuat vivint sota aquest imaginari, i pel fet de continuar en aquest imaginari, estadísticament hem continuat produint aquestes idees del creixement, però aquest creixement no era un creixement del benestar, era un creixement fictici, de l'especulació, de la borsa, un creixement de l'especulació

immobiliària -a Espanya en particular s'ha continuat construint, construint-, alimentant un mite que després cau, perquè era fictici, i ara som a la fi i ja no és possible, però continuem vivint en aquesta societat del creixement, el que passa és que ja no hi ha creixement. És horrible perquè una societat del creixement sense creixement això vol dir que hi ha molt d'atur, l'atur és una tragèdia pels aturats i després això vol dir que ja no hi ha ingressos, que els impostos no entren, no hi ha ingressos fiscals, llavors no podem finançar ni l'educació, ni la sanitat, ni tampoc el medi ambient, ni la cultura, és l'austeritat. No hi ha res més terrible que l'austeritat que se'ns imposa. I per què? Cal sortir d'aquesta societat del creixement però per sortir-ne s'ha de començar per descolonitzar l'imaginari del creixement.

I per poder sortir de l'imaginari del creixement és important comprendre com hi hem entrat, com hem estat colonitzats, com aquest martell ha entrat al nostre cap. Llavors, això concerneix a la vegada al nivell de les paraules, de les representacions, i al nivell de les pràctiques o de les coses. Al nivell de les paraules, tenim aquests mots fetitxes, com deia el meu mestre Ivan Illich, que parlava dels "mots amebes", perquè les amebes ho absorbeixen tot, mots que ho colonitzen tot, aquests mots són el progrés, el creixement, el desenvolupament. I per què aquestes paraules són fetitxes? Perquè normalment podríem preguntar-nos el progrés de què, el creixement per a qui i fins a quin punt, el desenvolupament de què, etc., i així successivament però no ens les qüestionem, senzillament som part del progrés, som part del desenvolupament. Tot això d'on procedeix? Doncs cal anar al punt de partida, la biologia i més particularment de la biologia evolucionista. Aquesta idea és una metàfora, una imatge, una imatge que ens han donat els biòlegs perquè els biòlegs, en particular Darwin ens parla de les espècies, parla del creixement i del desenvolupament de les espècies. Les espècies es transformen, es fan més grans, és el creixement. I en general les espècies es transformen, es fan més grans, és clar, tenim una llavor, un embrió, que no es converteix en una llavor enorme, en un embrió monstruós, sinó que es transforma en una planta, un arbre, una animal, un nen que es convertirà en un home. I aquesta mutació qualitativa de l'organisme pel que fa al creixement és el que els biòlegs anomenen el desenvolupament. Els economistes, al final del segle XIX, van començar a importar en el seu àmbit de treball aquesta metàfora de la biologia i a considerar que l'economia era com un gran organisme que creixia i que es desenvolupava. Però l'economia no és pas un organisme, ni tan sols la societat és un organisme, diguéssim que com a molt la totalitat de la biosfera es pot considerar en una certa hipòtesi com un organisme, però l'economia només és una petita part d'aquesta societat on està inserida, però això els economistes ho han oblidat completament. El resultat de tot això és que els economistes ens han dit que l'organisme econòmic creix, però estanyament, a diferència dels organismes vius, els organismes vius neixen, creixen i arriben a una maduresa i moren, però els economistes han oblidat això, aquest creixement s'ha de perllongar indefinidament perquè ells han construït l'esfera econòmica sobre la mecànica de Newton, és a dir, com un sistema mecànic irreversible. L'economia es produeix realment en una esfera específica, inserida en un planeta, en un ecosistema que no és irreversible. Com ja saben, si cremem petroli en el nostre cotxe ja no existeix, les partícules existeixen dissipades per l'atmosfera però no les podem recuperar per tornar-les a ficar al dipòsit de benzina i tornar-lo a engegar. En el moment que s'atura s'ha aturat perquè s'ha acabat la benzina. És tan senzill com això però els economistes no ho han vist pas, no han vist que els organismes econòmics tenien una vida limitada. Aleshores, què és que creix pels economistes, què és el que progressa? Perquè la base de tot això és aquesta filosofia del Segle de les Llums, amb aquesta filosofia del progrés que va ser la base de l'economia. Doncs bé, ens han dit al segle XVIII, va ser un revolucionari francès que va morir jove, quan tenia 20 anys, a la guillotina, Saint Juste, que ens ha dit que la felicitat era una idea nova a Europa, i és aquesta felicitat la que creix. Per què és una idea nova aquesta felicitat? Perquè després del segle XVIII es renuncia a tenir una visió de la beatitud, és a dir, d'aquesta felicitat màxima extraterrestre, tenim una visió una mica més de peu pla, la felicitat és una felicitat material, és una felicitat que viuen les

persones de manera individual i no pas com un col·lectiu, una nació, una societat, una tribu, un grup. Llavors, és una felicitat terrestre, que és un benestar material, i progressivament el que va constituint la felicitat és la quantitat de producte que podem consumir. La felicitat es mesura finalment pel Producte Interior Brut per càpita.

Però aquest creixement de la felicitat, el Producte Interior Brut per càpita, en què consisteix? Doncs és aquí on arribem a la paradoxa de l'economia, hem de destacar l'absurd d'aquestes avaluacions estadístiques de Producte Interior Brut per persona que durant anys ha servit en certa manera com a mesura de la felicitat de les societats humanes, o de les classificacions que fem, perquè encara seguim fent classificacions, el primer, el segon, el tercer, i la nació que té el major Producte Interior Brut per càpita, així és com els països són classificats en dues grans categories, els països desenvolupats i subdesenvolupats, els que tenen un PIB més alt i els que tenen un PIB més baix. O el que no creix evidentment són les utilitats, però les utilitats considerades pels economistes són les utilitats comercials, i en aquestes utilitats de mercat hi ha una mica de tot i qualsevol cosa. Per produir cases hi ha un creixement del producte, però si destruïm cases també continua creixent el producte, i si la meitat de la població construeix cases i l'altra meitat destrueix cases això continua fent créixer el PIB. Dit d'una altra manera, estem en una situació comparable a la de l'actriu nord-americana dels anys 30 Mae West que deia "quan sóc bona, sóc bona, però quan sóc dolenta sóc encara millor". És a dir, és el mateix amb el creixement de les economies, quan fem créixer la producció del blat, fins i tot dels cotxes, això està molt bé, però encara millor si fem bombes atòmiques i carros d'assalt, destruïm i produïm encara més. Quan hi ha inundacions, incendis,... és extraordinàriament bo per a l'economia, perquè això genera inversions, nous productes, nous projectes, etc. Això és el creixement. La pol·lució, a França la grip, les vacunes per a la grip, se n'han comprat milions de vacunes per a la grip, s'ha fet treballar els laboratoris i això ha fet augmentar el Producte Interior Brut.

I llavors estem en un món que el meu mestre, Ivan Illich, anomenava "l'absurdistan", el món de l'absurd. Es pot veure en concret si ens preguntem, el creixement fins a on? Pels economistes, sense límit, no hi ha pas límit. Hem conegut 100-200-300 anys de creixement més o menys fort. Llavors, si reflexionem, i probablement els economistes tenen una forma de pensar que prohibeix la reflexió, si reflexionem una miqueta i fem un càlcul senzill, veiem que la humanitat, el cosmos, existeix des de fa 3.000 milions d'anys, la humanitat, l'espècie homo des de prop de 3 milions d'anys, l'homo sapiens sapiens 500.000 anys, etc. Llavors, si el creixement el perllonguem, un creixement amb una taxa molt feble, un creixement de 2% l'any, cap responsable polític a Occident avui dia no preconitzaria un creixement així de feble, un 2% de creixement avui dia no resol pas el creixement de l'atur, l'atur continua creixent. Per començar a reduir una mica l'atur necessitem un creixement superior al 2%, 3%, i si és possible, idealment, el somni, el somni de bojos dels nostres governants seria un creixement a la xinesa, com ells diuen, amb dues xifres, més del 10%. És absurd! Si perllonguem durant 2000 anys, -2000 anys representa un minut i mig, si pensem en els 3 milions d'anys de l'espècie homo, això representa 1 minut i mig sobre 24 hores, i per a l'espècie homo sapiens sapiens seria un segon, un segon en tot aquest cicle, no res.... Doncs bé, el 2% de creixement en 2000 anys donaria 160 milions de milions. Us imagineu què vol dir ser 160 milions de milions de vegades més ric, produir 160 milions de milions més de cotxes, de cases, de blat, de tot? És de bojos això, està clar que el planeta no ho pot suportar. Fins i tot amb un índex de creixement absolutament ridícul, no es pot ni parlar de creixement, d'una centmil·lèsima part per any, doncs bé en 2000 anys multipliquem això per un milió, per un milió encara, i en cent anys el dupliquem. Llavors, actualment ja estem en un planeta en el qual el que anomenem l'empremta ecològica, és a dir, el pes del nostre mode de vida sobre l'ecosistema terrestre, supera ja el 50% la capacitat de regeneració de la biosfera, és a dir que estem en camí de cremar els darrers cartutxos, els darrers recursos del planeta, el que el planeta ha acumulat durant milions d'anys nosaltres estem a punt de destruir-ho en

els anys que queden. Per tant tot aquest creixement és absurd, incoherent i no és possible, cal sortir-ne.

Això és a nivell de les paraules. A nivell de les coses, cal, d'una part desmitificar els mites de la història del creixement occidental. Hem parlat molt aquest darrer any de les bombolles especulatives, hi ha bombolles especulatives en sentit d'especulació intel·lectual, i la gran història mítica del creixement occidental és la bombolla especulativa del progrés de la revolució industrial, i això ens permet, d'alguna manera, copçar la natura del desenvolupament i del creixement. La primera fase és, totes les societats utilitzem mites, creences, la mitologia, etc., bé, la nostra mitologia a l'Occident modern és, efectivament, aquesta gran història del creixement, sobretot amb el pes central de la revolució industrial i l'acumulació sense límit de riquesa que ha continuat. Per tant, podríem remuntar-nos a les creuades, a la reconquesta, a la conquesta d'Amèrica, etc., però per no fer-ho massa llarg prenem un punt de partida una mica més modern, prenem el segle XVIII, el segle de les llums, amb un personatge molt característic, Adam Smith, que es considera el fundador de l'economia política, amb això comencen els somnis d'Adam Smith, que en el fons són els somnis compartits de totes les elits de les llums. I a més el 1776 era el moment simbòlic de l'aparició de la *Història de la riquesa de les nacions*, un llibre molt simptomàtic del somni occidental perquè el missatge d'Adam Smith, en el fons, era finalment el que els governants continuen sostenint, és que amb la riquesa de les nacions tots acabarem sent més rics, els rics seran més rics i els pobres seran més rics més ràpid, tothom estarà content. I els economistes durant el següent segle simplement han modelitzat, teoritzat, reprès aquesta idea sota la forma de la llengua sagrada dels economistes –sabeu que entre els cristians la llengua sagrada és el llatí-, pels economistes la llengua sagrada és l'anglès, i han transformat això en *the trickle down effect*, ells ho han modelitzat, l'efecte de filtració, de difusió. I els economistes, que no és que siguin poetes, esdevenen lírics quan parlen d'això, ells utilitzen tota mena d'imatges, en particular la imatge de la marea, diuen tenim el mar, tenim vaixells grans i vaixells petits, i quan la marea puja fa pujar els grans vaixells, que són els països rics, i fa pujar també els vaixells petits, que són els països pobres, és a dir que el creixement és com el mar que puja i que va fent pujar al mateix temps els vaixells grans i els vaixells petits, els rics esdevenen més rics i és per això que no cal imposar-los. I és per això que ara Irlanda, per exemple, que és a baix de tot de l'onada però que té la fiscalitat més baixa sobre les societats, l'impost de societats que és pràcticament inexistent, no vol augmentar l'impost de societats, cal que paguin els pobres perquè els rics han de ser més rics, perquè els pobres siguin més rics. Així que, els rics són més rics, això és veritat, però els pobres irlandesos no seran més rics.

I és així, i perquè tot això funcioni, aquest sistema d'Adam Smith, s'ha d'anar contra corrent de tota la història de la humanitat, perquè tota la història de la humanitat havia passat per l'educació, la *paideia* que es deia en grec, l'educació consistia en disciplinar, sabeu que els homes no són pas animals molt obedients i disciplinats, a veure, com els nens, utilitzem una mica de violència perquè es portin bé, perquè siguin bons minyons; els grecs d'això en deien la desmesura, l'*ubris*, l'*ubris* era una amenaça, tots nosaltres tenim sobre nostre l'*ubris*, és a dir, la desmesura, els polítics estan devorats per la set de poder, els homes d'economia per l'afany de riquesa. Això és la desmesura i destrueix l'equilibri social, ben evidentment, aquesta lluita pel poder, per la riquesa, que és una amenaça per a la vida, pel benestar col·lectiu. Al llarg dels segles, totes les societats amb més o menys èxit, perquè no sempre ens en sortim, però malgrat tot s'ha pogut fer un sistema d'educació, etc., sempre hi ha hagut gent que aconseguia escapar-se, imposar-se, realitzar la seva voluntat de poder, de riquesa, però en tot cas ens hem forçat a canalitzar-ho, encara que no sempre hi haguem arribat del tot cal canalitzar el que anomenem, el que els moralistes anomenen les passions, aquesta avidesa, aquest egoisme, i totes les religions ens han ensenyat que ens hem d'estimar els uns als altres, ser generosos, fer fundacions,

hospitals, hospicis,... I després Bernard Mandeville va dir, bé, tot això no està bé, no és així, al contrari, si no empenyem la gent a que es faci rica, tothom s'empobrirà, és la falla de les abelles, s'ha d'alliberar tot això, s'ha de deixar que la gent obeeixi el seu egoisme, la seva fam d'interessos, perquè quant més rics siguin els rics, més rics seran els pobres, per tant cal alliberar aquesta avarícia. La base de l'ensenyament a les business school, és en anglès naturalment, *greed is good*, l'avarícia és una cosa positiva. Efectivament és el que el nostre president Sarkozy, el president Berlusconi, és el que diuen, a veure, cal modernitzar França, cal modernitzar Itàlia, s'han de destruir aquestes proteccions socials perquè els rics siguin més rics, perquè és això el que permetrà als pobres ser més rics. Llavors, aquest *trickle down effect*, que pensàvem que era formidable, ha agradat molt a la burgesia anglesa del segle XVIII i efectivament eren molt més rics, bastant més rics, però els pobres van ser més rics? Doncs no, al segle XVIII, no. Durant tot un segle això no va funcionar, els rics eren més rics però els pobres no eren més rics.

I aquesta és una mica la nostra història, és la colonització de l'imaginari, i és aquí el que no ens diu la història: la revolució industrial que ha portat riquesa a tothom... no, ha portat una misèria increïble, espantosa, ho sabem, només cal llegir Dickens, *Oliver Twist*, Zola, totes les novel·les de finals del segle XVIII, del segle XIX, ens expliquen una cosa abominable, la fase més miserable, probablement, de la història humana, quan els pagesos, després de milers d'anys de viure a les seves terres van ser-ne expulsats, es converteixen en proletaris, sense domicili fix, s'han convertit en treballadors emigrats, es van aglutinar en els barris més insalubres de Manchester, de Liverpool, vivien apilats, els nens plens de mosques, treballaven a les mines, a les fàbriques tèxtils, etc., els artesans es van arruïnar... Evidentment, això era a Occident, però alhora, el mateix moviment també causava la destrucció de les Índies, també de les Índies Orientals, les que durant milers d'anys eren considerades com els països més rics del món. Va arribar una misèria espantosa també, els artesans indis es van arruïnar. Llavors, la gran fam índia, la gran misèria índia, comença amb la industrialització del tèxtil anglès de Liverpool, la destrucció de la manufactura índia. És a dir que almenys durant un segle el somni d'Adam Smith era una utopia que es tradueix en un enriquiment dels rics però un empobriment fantàstic, una proletarització de les masses. D'això ens hem oblidat completament. Per què ens hem oblidat? Perquè a principis de segle resulta que les utopies comencen a fer-se una miqueta reals i es produeix una gran mutació, que no en parlen pas en els llibres d'història, el sistema capitalista, que hem de dir les coses pel seu nom, el sistema capitalista que existia a títol embrionari des de segles i segles a Venècia, a Florència, Amsterdam, doncs que s'havia emparat una mica de tota la producció després del segle XVIII a Anglaterra, aquest capitalisme es transforma i es converteix en un sistema termoindustrial, *termos* vol dir calor, és a dir, un sistema que es basa en les màquines que funcionen amb foc, unes màquines que fan créixer la producció. És com una publicitat de benzina que deia "posi un tigre al seu motor", no és un tigre que es posa en un motor, quan ompliu de benzina el que poseu és el treball d'un obrer a temps complet durant cinc anys, és a dir, l'ús d'aquestes màquines d'energia fòssil dona al sistema una potència extraordinària, però aquesta potència és un do de la natura, és un do gratuït, és el que la natura ha trigat milers i milions d'anys. El carbó primer, el carbó, la revolució industrial comença amb l'ús del carbó a Anglaterra que permet l'ús de les màquines de vapor, i la màquina de vapor permet produir considerablement més que el mestre artesà que feia les coses a mà; es podien fer manufactures, explotar els obrers... això enriquia els burgesos però no es produïa molt més, una mica més però no molt més. Amb les màquines a vapor es produïa molt més i les produccions angleses van inundar el mercat mundial. I no és per casualitat que *El capital* de Marx, a la primera frase diu "el sistema, el mode capitalista de producció s'anuncia com una immensa acumulació de mercaderies", el 1840. Des d'aleshores encara hem millorat molt, amb una immensa acumulació de mercaderies, però ja era una quantitat immensa en aquell moment. Llavors, aquesta immensa acumulació de mercaderies, naturalment s'havia de consumir. En aquell moment, efectivament, hi ha

un creixement del consum, dels valors de l'ús per part dels proletaris que comencen a consumir –no són els proletaris indis, no, no, ells encara són a la més negra de les misèries- són els proletaris anglesos. Quan la indústria arriba a inundar el mercat, destruint per exemple la indústria tèxtil espanyola que exportava el cotó d'Anglaterra a Espanya... es van carregar la indústria tèxtil espanyola, francesa, alemanya, etc. Això va permetre millorar les condicions dels treballadors anglesos, efectivament. Però malgrat produir tant, els treballadors no tenien els mitjans per consumir, perquè no produïen per ser ells els consumidors. Per tant, es produïa tant que el sistema, cada deu anys, hi havia una crisi, el que els economistes anomenen cicles de crisi, ho han teoritzat, l'anomenen sobreproducció, i cada deu anys tenim milions de persones que es queden en atur, és la misèria durant 2-3 anys, i després tornen a començar. Així doncs parlem d'aquest nou segle, la funció de la màquina de vapor, es produeix, es destrueix i després tornem a posar les coses en marxa.

I després també el nou segle, això ens porta pràcticament a l'any 1950, després de la Segona Guerra Mundial, quan el sistema ha trobat la societat final: la societat de consum, la societat del consum en massa, el fordisme, el keynesianisme... És amb el fordisme, l'apoteosi de la productivitat. Era un sistema productivista que produeix cada cop més. I aquí hem passat de la màquina a vapor al motor d'explosió, i del carbó al petroli, i amb el petroli el sistema ha trobat la seva arma de destrucció massiva, és a dir, l'energia, la més gratuïta i més poderosa que podem imaginar, no és l'or que podem imaginar, és la natura, que ens l'ha donat. Això va fer que un expert americà, Richard Heinberg, escrivís un llibre fantàstic que us aconsello, *The Party's Over, S'ha acabat la festa*, deia que el creixement que ha sortit dels pous de petroli s'acabarà, i ja s'ha acabat perquè, de fet, ja es veu que és un mercat més del passat que del futur. Per tant, tenim un sistema que produeix moltíssim perquè, és clar, s'ha de produir. És com si tinguéssim, nosaltres els europeus, cadascú de nosaltres, l'ajuda de 50 esclaus mecànics, l'equivalent a 50 esclaus mecànics, a través de les nostres rentadores, les neveres, els cotxes, els mòbils, etc., és com 50 esclaus mecànics i pels americans com a 150 esclaus cada persona. És fantàstic! Fins i tot els romans més rics no podien imaginar-se tanta abundància. Com seria tot això possible sense crisi? Doncs el sistema ha trobat un secret, la societat del consum, que és el màrqueting, que té com a base tres pilars: la publicitat, que ens fa desitjar, que ens torna insatsfets amb el que tenim, ens fa desitjar el que no tenim, cosa que ens fa consumir cada cop més, per tant no podem dir que la societat del consum sigui una veritable societat d'abundància, d'entrada és una societat de frustració, estem frustrats, perquè no tenim l'últim model de l'iPod, etc., i és absolutament necessari tenir l'últim model de tot. El segon pilar és el crèdit, que ens dóna els mitjans per consumir encara que no els tinguem i, per tant, hi ha organismes filantròpics, els bancs, companyies d'assegurances, financeres, que ens deixen diners encara que no els tenim! Llavors, en els darrers 30 anys ha estat una completa disbauxa, encara que el sistema no produïa i havia esgotat la seva productivitat, ha calgut continuar consumint però consumint a crèdit. I hem arribat a inventar el que els americans anomenen el *ninja credit*, aquestes tortugues japoneses *ninjes* de joguina, vol dir *no income, no job, no assets*, sense ingressos, sense feina i sense patrimoni. És a dir que els *ninjes* aquests són pobres, es presten diners a pobres absoluts, gent que no té res però és igual, se'ls hi deixen diners, l'important és que paguin interessos. I així és com hem empès a milions i milions d'americans a endeutar-se. Han construït els productes derivats, que han engendrat les *subprime*, i a partir d'aquí a més a més els pobres han de pagar més car perquè, és clar, com que no tenen ingressos, ni tenen patrimoni, ni tenen feina, i a més a més no tenen garants doncs no se'ls poden fer uns préstecs amb un interès molt baix, se'ls hi fan al 15%, pràcticament la usura, són això les *subprime*, i llavors hem empès la gent a comprar la seva casa. Això ha funcionat molt bé, a Espanya també, s'ha construït, això ha fet funcionar la indústria del ciment, de la construcció, immobiliària, la gent ha comprat i sempre se'ls diu si no teniu els diners no importa, val la pena, preneu el préstec, perquè l'increment del preu de les cases és tant, amb l'especulació, que vostè guanyarà! Fins i tot si després vostè ven casa seva, pot pagar el préstec i encara hi

estarà guanyant, és que no té cap risc! Efectivament, és el sistema de la cadena de Ponzi. Hi ha hagut el famós Madoff, que és a la presó, ell és genial, ell ha entès perfectament la lògica del sistema, tot un sistema que reposa sobre una gegantina cadena de Ponzi, és a dir, era una mena de fugida endavant, era important doncs que el preu del metre quadrat anés augmentant. És per això que els preus dels immobles a Barcelona, Madrid, París, Roma, etc., ha augmentat de manera vertiginosa, és l'únic creixement que hem vist, però això no dona cap satisfacció real, és purament especulativa, i ha tingut efectes summament negatius. I com és que els financers no ho saben? Sabem que els arbres no continuen creixent fins el cel. Al final s'han trencat la figura, i com no hem pogut canviar, què hem fet? Doncs tornar a començar, i reprenem el salvament per tornar a començar. Per salvar el sistema s'han donat 23.000 milions de dòlars, 23.000 milions de dòlars per salvar els bancs! No trobem 1.000 milions de dòlars per salvar les pensions, per salvar la Seguretat Social, per salvar els aturats, ni per salvar el planeta, però com ha dit molt bé en el magnífic discurs Hugo Chávez a Copenhaguen, a la Cimera pel canvi climàtic, ell ha pres un eslògan que havia llegit per les parets de Copenhaguen i ho ha dit a tots els caps d'Estat: Si el clima hagués estat un banc, faria molt de temps que l'hauríem salvat. Però el clima no és un banc.

Aquesta societat de consum és la societat de creixement amb creixement, per tant, hem vist els temps gloriosos, 30 anys d'una societat de creixement amb creixement, i és cert, és ben cert que durant 30 anys hem viscut bé. Jo sóc part d'aquesta generació privilegiada que hem vist arribar a casa la nevera, la rentadora, el cotxe, el televisor, etc., -la televisió, una mica un incordi al saló, però pensàvem que era un signe exterior de riquesa-, però el problema és que això ha durat un cert temps i s'ha aturat vers el 1975.

Això ens porta a plantejar-nos la pregunta de l'autèntica naturalesa del creixement i del desenvolupament. Jo partiré del comentari d'un expert, Henry Kissinger, antic Secretari d'Estat dels Estats Units per Afers Estrangers, que justament a la revista *Foreign Affairs* un dia li preguntaven "què és aquesta globalització, aquesta mundialització de la qual ens parlen tant i tant?". I ell va tenir aquesta resposta extraordinària, d'una lucidesa, d'un cinisme que només els americans són capaços de tenir, va dir "la globalització, la mundialització, no és ni menys ni menys que un nou nom de la política hegemònica dels Estats Units". Una resposta extraordinària, perquè és que és tan veritable... Tot era important en aquesta resposta. La paraula "nova", per què "nova"? Perquè hi havia un antic nom de la política hegemònica nord-americana que era el desenvolupament. El desenvolupament va ser inventat pel president Harry Truman el 20 de gener de 1949, en el seu discurs sobre l'estat de la Unió, on evoca, en el punt quatre, per primera vegada a la història de la humanitat, les societats infinitament diverses, una societat davant de tots... teníem gent de tots els colors, de tots els estils de vida, de totes les cultures diferents, tot això es va posar en el mateix sac i perfilat d'una manera unidimensional, i la gent s'ha convertit més o menys en desenvolupada, llavors ell va inventar que el món estava desenvolupat en diferents graus, més o menys desenvolupat, i això va ser d'alguna manera els Jocs Olímpics del creixement, on hi havia una gran distància entre el grup de països més desenvolupats, països menys desenvolupats, i va llançar la idea que calia justament desenvolupar els països que no estaven desenvolupats. Va ser la gran política d'assistència tècnica. Va ser una operació política genial pels Estats Units, és clar, perquè tots aquests països, de diversitat de cultures eren part d'imperis als quals els americans no tenien accés: l'imperi francès, l'imperi britànic, l'imperi portuguès, l'imperi espanyol, hi havia tots aquests imperis, i era el moment de la descolonització, calia que aquesta gent fossin consumidors com els altres i alhora calia impedir que fossin comunistes i, per tant, calia desenvolupar la revolució verda per evitar la revolució vermella. La revolució verda va ser la gran empresa del desenvolupament. Tot això, efectivament, va funcionar molt bé. Però, finalment, si pensem, quin era el nom més antic de la política hegemònica no ja americana però diguem occidental? Era la colonització. Llavors, de

fet podem dir que el desenvolupament no és ni més ni menys que la continuació de la colonització per altres mitjans, igual que la mundialització és la continuació del desenvolupament, arribant per altres mitjans. Estem sempre dins de l'imperialisme occidental, passem d'un imperialisme una mica militar, visionari, comercial del segle XIX, fins i tot des del segle XVI, a un imperialisme cada vegada més *soft*, cada vegada més tou, en el qual els grans manipuladors van passar a un imperialisme més econòmic i cultural i no administratiu ni militar. Per tant, estem sempre en un procés d'occidentalització del món i d'economització del món.

I, finalment, quina és l'autèntica naturalesa del desenvolupament. Doncs aquesta naturalesa del desenvolupament, darrere d'aquest discurs eufemista, és ni més ni menys que la guerra. És un procediment d'agressió. És, primer, la guerra contra la natura, la guerra contra la terra, la guerra contra els éssers vius, contra la cultura i finalment contra el gènere humà. La guerra contra la natura té l'origen a la modernitat, la modernitat que declara la guerra a la natura, està claríssim en els dos principals filòsofs que van anunciar la modernitat, el francès René Descartes i l'anglès Francis Bacon. Descartes va dir, l'home, com a mestre dominador de la natura, ja no és un ésser que viu a la natura, de la natura, immers en la natura, sinó que passa a ser un predator. Bacon era encara més clar i deia que la natura l'hem de fer servir com si fos una puta, així de clar, l'hem de fer servir, l'hem de sotmetre als nostres desitjos. De fet, a les mines a cel obert s'agafen els recursos, es destrueix el medi ambient, es saqueja tot, efectivament es fa això, es crema la vegetació, la vegetació de l'Amazònia, per fer la soja que es barreja amb la farina animal que torna les vaques boges però que produeixen molta més llet, 10.000 litres, 15.000 litres, cada vegada més, i que produeixen, evidentment, cada vegada més residus. És la gran empresa de la modernitat, de la guerra a la natura. És també, evidentment, la guerra a la terra mare, a la pacha mama, que els amerindis han reaccionat contra això a Bolívia i a Equador decretant que la natura o pacha mama és subjecte de drets que s'han de respectar, per arribar justament no a produir més sinó per a viure millor, el buen vivir. És doncs la desforestació, és l'agricultura productivista, a l'agricultura productivista, que és una guerra contra la terra, es veu en els petits detalls. Penseu, els pesticides què són? Simplement la transformació dels gasos de combat, és el mateix producte, són biocides fabricats per les mateixes cases, és Monsanto, que feia l'agent taronja per desfoliar el Vietnam, qui fa el Roundup. El pesticida és la transformació de la indústria de la guerra, una guerra contra la natura. Els fertilitzants químics són la transformació dels explosius, és el mateix procés. L'explosió de la fàbrica d'AZF a Toulouse, eren nitrats, que són la base dels explosius. Després de la Segona Guerra Mundial, després ja de la Primera Guerra Mundial, a totes aquestes empreses i indústries de guerra calia doncs trobar-los una sortida i la van trobar a l'agricultura, posant cada vegada més pesticides, cada vegada més fertilitzants químics i per fer això hem utilitzat els carros d'assalt, els carros d'assalt s'han transformat en tractors, i després, en el moment de la Segona Guerra Mundial, Roosevelt va demanar a les empreses que fabricaven tractors que transformessin els tractors en carros d'assalt i després de la fi de la Segona Guerra Mundial s'han tornat a fer tractors i s'han enviat a tota Europa amb el Pla Marshall. Doncs, és la guerra als éssers vius.

I és aquí com hem parlat de la biodiversitat, de la desaparició de la biodiversitat, estem vivint malauradament el que els experts anomenen la sisena extinció de les espècies, la cinquena va tenir lloc fa 500 milions d'anys i va veure desaparèixer els brontosaures, els dinosaures i altres grans bèsties. La sisena l'estem vivint ara mateix, però hi ha tres diferències importants amb l'anterior, va a una velocitat vertiginosa i és tràgic perquè les espècies tenen la capacitat d'adaptar-se a canvis si els canvis no són massa ràpids, però quan són massa ràpids no és possible, per tant, les nostres espècies desapareixen, desapareixen a una velocitat de 50 a 200 al dia! Perquè hi ha milions i milions d'espècies, ni tan sols ho sabem perquè no tenim un cens però sabem que desapareixen a aquest ritme. Són espècies la majoria de vegades de bacteris, que no els veiem, que no els coneixem, estan al subsòl de la selva tropical i, de tant en

tant, hi ha una espècie una mica més important, per exemple les abelles, les abelles estan desapareixent, cosa que és una autèntica tragèdia. La segona diferència és que d'aquesta sisena extinció en som els responsables, no és pas el volcà islandès, som nosaltres, i la tercera diferència és que si nosaltres no fem res també serem part d'aquestes espècies que desapareixen. Per tant, doncs, estem massacrant, a França per exemple massacrem 1 bilió d'animals, el nostre mateix sistema industrial es basa en una massacre, una massacre de pollastres en sèrie; no sé si heu vist com estan els pollastres en bateria, les vaques en bateria, és absolutament monstruós. S'han suprimit, està bé, les corrides aquí a Catalunya, però hi ha coses més monstruoses de les quals caldria desfer-nos per respectar els animals, les vaques i els pollastres en bateria, és més monstruós que les corrides.

És també la guerra a la cultura, perquè el creixement i el desenvolupament són la uniformització planetària, utilitzem com a expressió la "mcdonalització" del planeta. A mi em va impactar moltíssim, ahir vaig anar a la ciutat romana, magnífica, de Tarragona, i en ple centre què es veu? McDonalds. M'ha sorprès molt la quantitat de pizzeries..., les pizzeries no és que siguin típicament catalanes, però hi havia desenes i desenes de pizzeries, és la "pizzarització" del món, amb la "coca-colarització" ... hi ha una destrucció massiva de la diversitat cultural, i una mercaderització del món, tot és transformat en mercaderia, però uniforme, una uniformització fantàstica. En resum, és la guerra al gènere humà, perquè com deia el meu mestre Ivan Illich, és la guerra a l'economia de subsistència, el que ell anomenava vernacular, és a dir destrueix, és la guerra contra els pobres. Històricament era això, la guerra contra els pobres, és a dir els pagesos que vivien al camp, els artesans, han estat destruïts, transformats en miserables i sobretot amb el límit de la tecnologia, cada cop més sofisticada, com ja havia vist fa unes dècades el gran filòsof que ara estem redescobrint que és molt modern, McLntrye, el creixement i la tècnica fan que l'home es faci obsolet, és a dir que els homes ja no tenen lloc, no serveixen per a res, els robots són molt més eficaços. Ahir a la ciutat de Tarragona, en el moment de pagar el compte al restaurant –no al McDonalds, vam anar a prendre unes tapes tradicionals- no podem pagar perquè l'ordinador havia caigut, i jo era allà i estava al·lucinat, no sé, potser és que jo també sóc obsolet, jo a la meua època veia que els cambriers feien els comptes a mà i ara no, si l'ordinador no funciona doncs s'ha acabat. L'ordinador ens ha pres el lloc. És el mateix pel tren, el TGV, l'Ave, si l'ordinador de bord no funciona, tot es para. Els homes hem esdevingut inútils, els robots són molt més eficaços, tret de quan els robots no funcionen nosaltres ja no podem... som els servidors. Normalment es deia que la tecnologia ha d'estar al servei de l'home però nosaltres ens hem convertit en els servidors dels nostres servidors, que han passat a ser els nostres mestres.

I això finalment, com deia el subcomandante Marcos, que ha començat el 1994 la guerra a Chiapas, ell parla de la globalització com una guerra contra la humanitat sencera; en un text cèlebre deia la Quarta Guerra Mundial ha començat i ha començat perquè són els financers, però no només ells. Finalment, llavors, és la caiguda total de la promesa de modernitat, ens havien promès felicitat i finalment arribem a un sistema que acaba desenvolupant unes desigualtats sense límits. Només hem de llegir l'informe anual del Programa de Nacions Unides pel Desenvolupament i ens assabentem que les tres fortunes més grans del planeta comporten més que el Producte Interior Brut de tota Àfrica, de 600-700 milions d'habitants, i això continua creixent, les diferències eren d'un a dos en el segle XVIII, d'un a tres en el segle XIX; encara. El 1950 eren d'un a trenta, ara hem passat d'un a 100 entre els països més rics, etc., i a l'interior de cada país. En els temps gloriosos els salaris dels grans empresaris, dels grans capitalistes, eren 30-40 vegades els dels treballadors, ara són milers de vegades més que els seus treballadors. Arribem a coses indecents, a una vídua que no treballa molt, que és massa gran per treballar, la senyora Betancourt, els ingressos del seu capital representen 5000 anys de salari mínim dels proletaris! És increïble, és una obscenitat, és una demència, hem perdut tot tipus de mesura. I ara, sobretot, si ho he mostrat, el creixement cada cop va més enllà dels beneficis i ara

tenim un institut a Anglaterra que es diu The New Economics Foundation, la Nova Fundació d'Economia, que calcula l'índex de la felicitat, és a dir, que finalment té en compte l'empremta ecològica, el PIB i també les enquestes per preguntar a la gent, enquestes fetes per les Nacions Unides amb un seguit de criteris, per preguntar a la gent sobre el que diuen els anglesos *subjective well being*.

Utilitzaré aquesta imatge (veure transparència nº 1). És interessant perquè capgira completament la visió tradicional. A la primera columna teniu el Producte Interior Brut, els Jocs Olímpics del Creixement; a la segona columna tenim el Producte Interior Brut per càpita –això és interessant perquè dividim pel nombre de persones- i mireu que l'ordre és bastant clàssic, els Estats Units en quart lloc (primer en volum i quart per càpita), el Canadà, França, quinze. No he col·locat a Espanya, Espanya no surt. Molt bé. Trobaríem fàcilment Espanya. Busqueu a Internet *Happy Planet Index*, s'anomena l'Índex del Planeta Feliç. La tercera columna és molt interessant perquè sovint es parla de l'índex de desenvolupament humà, que ha estat fet per Amartya Sen, l'índex de desenvolupament humà no canvia gran cosa, canvia l'ordre perquè introduïm l'esperança de vida i el nivell educatiu. És normal que l'esperança de vida estigui relacionada amb el Producte Interior Brut, i el nivell educatiu també, més o menys sobretot perquè s'agafen criteris occidentals, no s'ha agafat com a nivell educatiu les iniciacions a les tribus africanes, per exemple. Llavors, veiem que els Estats Units reculen una mica, perquè des del punt de vista sanitari no els hi va gaire bé, però queden en el lloc número 10. França no varia. I l'últim és interessant: l'Índex del Planeta Feliç, és l'índex que mesura la felicitat, més o menys, home, és discutible, evidentment, però és interessant. Aquí Estats Units està al número 150, és a dir que quan els hi preguntes als nord-americans si són feliços, sobretot als ravals negres, diuen que no, de fet són obesos, estan estressats, se suïciden, no és fantàstic, no. D'altra banda tenim persones... –això no és gaire revelador- mireu els xinesos, no els hi va tan malament. Això de quan és? Això és molt recent, molt bé. Aleshores, posa l'anterior si us plau, a veure si pots, perquè serà més interessant. Això és el que és realment revolucionari. Aquí tenim la classificació (veure transparència nº 2). Mireu, els primers, això és avui (avui és l'any passat) i això és 2006 o 2008. El 2006, primer Vanuatu, el país que normalment té l'índex de felicitat més elevat. La segona Colòmbia, la tercera Costa Rica, i mireu Itàlia..., Espanya similar, 66, i Estats Units 150. I després tenim, l'any passat, primer Costa Rica, segon, República Dominicana, Jamaica, Guatemala, Itàlia la 69 i Estats Units 114. És a dir que estem a les antípodes i ens adonem de què? Ens adonem que normalment els països on aparentment els persones són més felices no són gens els països que tenen el gran Producte Interior Brut o el gran creixement, és a dir que són països que alhora han salvaguardat una modalitat de vida tradicional, bastant àmpliament, no han destrossat massa coses i tenen encara, alhora, una certa qualitat de vida, qualitat de la natura, etc. Molt bé, això indica per tant, la fallida del projecte.

Per concloure, finalment, davant dels nostres ulls, veiem com el somni d'Adam Smith, el somni occidental, s'ha transformat en un malson. Hem entrat en una societat de creixement en el segle XVIII, una miqueta abans. Ens en sortirem, el problema és saber com. Podríem dir, efectivament, podríem adoptar el posicionament de Marx, no pas Karl Marx sinó un filòsof molt més important, Groucho Marx. Groucho Marx ens diu "Però, per què m'hauria de preocupar del futur? El futur s'ha preocupat mai de mi?" Doncs, no. No tenim gran cosa a fer, podríem dir, què és el que fan els nostres governs, el que fan els rics d'aquest món, eh?, deixem que les coses vagin evolucionant. Ara bé, arribem així molt ràpidament o bé a l'extinció de l'espècie, l'exterminació de l'espècie –no hem començat malament amb aquesta via, eh?-, o bé al que probablement no seria gaire més bo, fins i tot pitjor, que és la gestió a llarg termini de l'austeritat on estem implicats, que no és possible fins i tot en un sistema post democràtic -fa temps que ja no vivim en una democràcia, vivim en el que els politòlegs anomenen una post democràcia, és a dir, un sistema més o menys republicà, manipulat pels mitjans de comunicació i pels lobbys, és a dir pels grups

transnacionals, però al capdavant hi ha un sistema pluralista, és una post democràcia, però ni tan sols és gestionable per una post democràcia. Veiem que el sistema ha començat a seguir aquesta via per sistemes cada vegada més autoritaris, cada vegada més policials, cada vegada més repressius, més racistes, més exclusius, com a França, ai traiem els gitanos, posem barreres per tot arreu, pugem muralles, ens tanquem, excloem, exterminem, i finalment caldrà exterminar centenars de milions de persones. Si la modalitat de vida nord-americana, com deia el president Bush, no és negociable, doncs el planeta no ens pot alimentar, no pot alimentar més de 500 milions de persones, per tant caldrà exterminar a nou desenes parts. O és això o aleshores construirem una societat de sobrietat compartida, perquè la publicitat produeix una societat de frustració. Una societat que sap limitar les seves necessitats podrà satisfer-les. No és un oximoró això, eh? L'abundància frugal és possible però, evidentment, cal voler-la, i cal desintoxicar-se perquè tots hem esdevingut toxicòmans, tòxicodepenents del cosumisme, i hem fet un problema que és exactament comparable al problema de l'addicció a les drogues. A les drogues tenim dos actors, tenim els camells, els camells!, els narcotraficants, que intenten vendre'ns la seva droga -això són les 2000 empreses transnacionals que dominen el planeta- i després tenim els drogats – nosaltres-, i quan estàs drogat, saps que t'autodestruïes però continues preferint estar amb el teu camell i tenir la teva dosi quotidiana i no trencar, ets víctima, ets víctima dels narcotraficants, però els fas viure, els recolzes, i això és el que fem, fem viure les empreses transnacionals que ens aixafen i som drogoaddictes. Només, doncs, un xoc saludable ens pot fer trencar aquesta toxodependència i fer una cura de desintoxicació, perquè sabem que si no fem una cura de desintoxicació, senzillament morirem, és així de senzill.

Aleshores, el decreixement és un aposta, és l'aposta de la humanitat, que obeeix finalment a dues forces, una força d'atracció, ideal, l'aspiració a un món millor, més just, etc., i una força d'impulsió, que és la patada al cul, és l'amenaça d'una catàstrofe i és l'aposta que la humanitat, atreta per l'aspiració a un món millor i empena per l'amenaça de la destrucció de necessitat, doncs finalment farà la tria, farà la bona tria d'una democràcia ecològica, d'un sistema ecosocialista més que no pas la tria d'un suïcidi col·lectiu. És una aposta i, com totes les apostes, no estem segurs de guanyar l'aposta però val la pena intentar-ho. Gràcies.

Table 4. HDI and HPI rankings for the G8 countries and other nations with high gross GDP.

	Gross GDP ranking	GDP per capita ranking	HDI ranking	HPI ranking
USA	1	4	10	150
China	2	97	84	31
Japan	3	13	11	95
India	4	119	125	62
Germany	5	14	20	81
UK	6	18	15	108
France	7	15	16	129
Italy	8	19	18	66
Brazil	9	66	62	63
Russia	10	61	61	172
Canada	11	7	4	111

La mappa della felicità
(Happy Planet Index)

Così oggi

- 1 Costa Rica
  - 2 Repubblica Dominicana
  - 3 Giamaica
  - 4 Guatemala
  - 5 Vietnam
  - 6 Colombia
  - 7 Cuba
  - 8 El Salvador
  - 9 Brasile
  - 10 Honduras
-
- 69 Italia
-
- 114 Stati Uniti

Così nel 2006

- 1 Vanuatu
  - 2 Colombia
  - 3 Costa Rica
  - 4 Repubblica Dominicana
  - 5 Panama
  - 6 Cuba
  - 7 Honduras
  - 8 Guatemala
  - 9 El Salvador
  - 10 Saint Vincent e Grenadine
(Piccole Antille)
-
- 66 Italia
-
- 150 Stati Uniti